

צניעות – קווים לעבודה חינוכית

רמי גליקשטיין ותן חלמיש

רקע

סוגיית הצניעות תופסת מקום בראש המצוקות הנפשיות הקיימות כיום, הן בציבור המכונה דתי, והן בציבור המכונה חילוני. הצורך להתמודד עם דרישה לצניעות, מחד גיסא, והרצון להרגיש ולנהוג בחופשיות מאידך גיסא, יוצרים קושי גדול. יש שכבר פסעו מעבר ל"קווים האדומים" ויש שעדיין לא פסעו, אך תחושת ההתנגדות קיימת בכל מקום. מיקוד המצוקה בסוגיה זו, נובע מכך, שנראה לכל מתבונן כי אין לפנינו רק שאלה של קיום או אי-קיום של סעיף מסעיפי השו"ע הדורש חיזוק, אלא שסוגיה זו היא אבן בוחן למכלול שאלת היחסים בין הנפש, החיים והתורה. אשר על כן, בירור סוגיית הצניעות אינו יכול להתמקד בממד ההתנהגותי המעשי (ואפילו בהסברה משכנעת מדוע כדאי וראוי ללבוש בגד כזה ולא אחר), אלא בממד הנפשי, קרי: הצורך לחיות צניעות, להרגיש צניעות וממילא לנהוג בצניעות – היינו, צורך בסיסי של נפש האדם (שרק בא לידי ביטוי ב"דרישה" ההלכתית).

הקדמה

דרך ההתמודדות הרוחנית עם סוגיית הצניעות היא רחבה מאד, וכתוצאה מכך כיווני ההתמודדות החינוכיים עמה רבים ומגוונים. ניתן להתמודד עם ההשלכות של הצניעות על חיי היומיום, או לדון בשורשי תופעת חוסר הצניעות, וכן לעסוק בגרדי הצניעות או בהגדרתה הרוחנית של הצניעות, ועוד כהנה וכהנה.

כמובן, כל כיוון התמודדות דורש מקורות שונים, דגשים שונים וכן דוגמאות, אמצעי לימוד וכלי הסברה תואמים לו. אי לכך חייב המחנך, בשלב הראשון בגישתו אל הנושא, להחליט מהי לדעתו נקודת המוקד של הסוגיה, שהיא הנקודה החשובה ביותר בעיניו, לא באופן רוחני-עקרוני, אלא בהתייחס אל התלמידים הניצבים מולו – היכן מצוי מוקד הקושי הנפשי שלהם ביחס לנושא. בנושא תפילה, למשל, יכול המחנך ללמד סדרת שיעורים נפלאה העוסקת בשאלת הנוסח הקבוע של התפילה כחלק משאלת מערכת היחסים שבין ספונטניות למסגרתיות, אך תלמידיו, מבחינת

הקושי הנפשי, מצויים במקום אחר לגמרי. אצלם קיימת אי בהירות כללית בנוגע לעצם משמעות התפילה ופעולתה...

לאור זאת, כוונת הדברים הבאים לנסות ולהציב אחת מנקודות המוקד לעבודה החינוכית בנושא הצניעות ולתאר את שלביה. דרך הצגת הדברים נעשתה בצורה כללית בכוונה תחילה, משום שרבים הם המחנכים ורבים הם התלמידים ועל כל מחנך להתאים את הדברים, במידה שהוא חפץ בהם, לתלמידיו, על ידי דוגמאות מעולמו/מעולמם וכן בהפעלות המתאימות.

נקודת המוקד החינוכית שבה בחרנו לנכון לעסוק, היא בצניעות, לא כמידה פרטית בנפש ולא כקוד התנהגותי בלבד, אלא כמכלול של מודעות האדם לעולמו הפנימי, והצורך והיכולת לבטאו כלפי חוץ בחיים הממשיים, בנכונות ובנאמנות, בלא היסח הדעת ובלא שימת דגש יתר על המוחצן. ככל שתעמיק מודעותו של האדם לעולמו הפנימי, וככל שמודעות זו תהווה את מוקד חייו ושאיפותיו, אזי תעלה ממילא תביעתו האישית ליתר צניעות הן במחשבתו, הן בדיבורו, הן בלבושו והן בכל סגנון ואורח חייו. לעומת זה, ככל שהאדם חוסם את עולמו הפנימי ולא מאפשר לו לבוא לידי ביטוי, אזי הוא נדחף לבטא את עצמו ברבדים החיצוניים של החיים, כיוון שרק הם מכריזים על קיומו לסובבים אותו, ובעיקר – לעצמו.

שלב א'

א. עצב הגאולה הנשמית.

צריך האדם לתפוש בכורו, מה הוא הדבר הרוחני, הדוחק את לבו, ומעציבו וממרר את חייו, בלא הודעה נפשית מתוכן הטבה של אותה העצבנות והמרירות!

לא אחת בחייו של האדם קורה לו דבר מוזר. על אף שכל הנתונים ממשיכים להיות כפי שהיו עד היום: העבודה, הלימודים, המשפחה, החברים, הבילויים וכדו', למרות זאת משתלטת עליו תחושה של עצבות ושל מרירות. "לא טוב לי עם עצמי", אין זה משום שהאדם הסתכסך עם מישהו, או נפגע, אלא פשוט לא טוב לו. תחושה זו, כשהיא מתעצמת היא מביאה למעין סכסוך פנימי בין האדם לבין עצמו. נוח לו לאדם לתלות את התחושה הזו בכל מיני דברים נקודתיים, אך מיד מתברר לו שלא זה שורש הבעיה, שהרי הכל ממשך.

על פי רוב כשמחפשים ומוצאים איזה סיבה למצב נפשי זה, היא רק סבה שטחית, והאמת היא הרבה יותר עמוקה מכל מה שמצטייר ומתרשם בעניין זה בידיעה הברורה.

אכל העצבון הרוחני הזה הוא החומר של שירת הנשמה, התביעה שהנשמה תובעת את חופשה. היא מתאבקת עם כל הלחצים הלוחצים אותה, היא חפצה חיי דרור, חיים אציליים עליונים, ברורים ובהירים, והיא אינה מוצאה אותם מפני הרתוקות החמריים, שהיא אסורה בהם, וזהו סוד עצבונה.

על כן ראוי לעמוד עד כמה דאפשר על המעמד הנפשי הזה, ולדלות מתוך תהום המחשכים הלזה רב פנינים ורגשות רוממות. כי סוף כל סוף התודעות של הנשמה אל האדם באיזה אופן שהוא הרי היא עצמה פנה של גאולה היא, ואור הישועה עומדת להגלות, אחרי הקדרות הזאת.

והדברים הללו שזכרנו הנם נוהגים באיש יחיד, ונוהגים גם כן בכללות האומה, נוהגים במובנים שונים. לפעמים בעקר חיי הכלל מתגלים המעמדים הללו על ידי חושבי מחשבות מצויינים המקשיבים את הד הקול של העולם. ויש והקול נשמע בתכונתו העצבנית מחזיון הכלל כולו. והעצבנות הזאת כעצמה גאולה היא מבשרת, והיא הולכת ובאה, הולכת ונוהרת.²

אנשים רבים מתמודדים עם המצב הזה בהדחקה, בניסיון להעסיק את עצמם עוד ועוד או בעבודה או בבילוי שמסיח את הדעת מהסכסוך הנפשי-פנימי. הפתרון לקשיים הפנימיים הוא בהמשך הריצה המטורפת, כך שלא יהיה רגע שבו יישאר פנוי להתמודד עם השאלות הללו. קשה לאנשים להישאר עם עצמם לבד – בבית, בשמירה במילואים או בכל זמן, משום שבאותו רגע צף ועולה השיממון. הסכסוך הפנימי עומד מול האדם בשיא ממשותו, לכן אנשים ממלאים עצמם ברעש של מוסיקה, רדיו, טלוויזיה, דיבורים – הכל דבורים.

ד. הדברים שתיארנו עד כה מתרחשים הן בקרבו של האדם הבודד והן בקרבה של חברה שלמה. אדם/חברה המנסה להביא את עצמו לידי ביטוי ולנהוג על פי עצמיותו נתקל בקושי גדול. הסובב לא משרד הבנה וסובלנות, אלא מודד הכל על-פי התוצאה המידית. אין התייחסות אמיתית לעולם הנפשי של האדם, לרצונו וללבו – משום שאחרי הכל, החיצוני יותר קליט, יותר ריאלי לכאורה, ויותר נוצץ ומושך להיעצר בו. כשדבר זה חוזר על עצמו פעם אחר פעם האדם מתייאש. החיים בחוץ קלים יותר מאשר היכולת לחיות את עולם האמת שלו.

ה. אך ישנם רגעים מיוחדים בחיים, אותם רגעים שבהם נפגש האדם, בין אם ירצה ובין אם לא, בדברים המהותיים ביותר בחייו. זה יכול לקרות ביום זכרון, או כתוצאה ממשפט שאמר לו חבר, באירוע של שמחה או של עצב – לפתע מרגיש האדם, בבת אחת, שהכל מתבהר. פתאום הוא חש בכל הוויתו מהו הדבר החשוב ביותר בחייו ומהו הטפל, מה שורשי ומה נלווה. אדם יכול לחיות חיים שלמים

בתחושה שכולם חבריו, ולעמוד בשעת צרה ולהתוודע לחברות אמת. אדם יכול לעבוד, להשיג ולהצליח בפרנסתו וברכושו אך לשמוע משפט אחד עוקצני מהילד שלו הקורא לו לתשומת לב... אלה רגעים בחיים שבהם מזדמנת לאדם הצצה לעולם אחר – לעולם הנקי והטהור שבחיים פנימה.

ברגעים אלו מזדמנת לאדם תחושה מיוחדת – תחושת הכרת האמת העצמית. ובמידה שידע הוא לתרגם אותה, עוד בעולם החשיבה והתוויה, לכוח בנפש, הוא יחוש את תחילת חווית האושר.

ו. "אבל העצבון הרוחני הזה הוא החומר של שירת הנשמה..."

הרגעים הללו, או ההקשבה למצב הנפשי המתואר לעיל, לא חיצוניים הם לחיים של האדם, לא מקריים הם. הם הם הקריאה, דרישת השלום, של נשמתו אל עולם התודעה. כשהנשמה קוראת לאדם הוא חש את הקריאה הזו בכל הוויתו, אשר על כן העצבון פשה בכל תחומי החיים.

העצבון הזה הוא החומר של שירת הנשמה. כלומר, הזדמן לו לאדם להקשיב ולו במעט לכך שמתקיימת בקרבו שירה, אין הוא אדם סתמי, אין הוא נתון מספרי נוסף במשרדים ממשלתיים אלא אדם בעל ייחוד, עצמיות, עולם מלא של יכולת, כשרונות שאיפות, חלומות ותקוות שכל כולם הם תווים בשירת חיים אמת נפלאה. מתעורר באדם, לאחר ההקשבה הזו, הרצון להיגאל, להיחלץ מן המצרים של התפיסה החיצונית.

האדם חפץ בכך שאת מקום העצבון והמרירות יתפוס האושר!

ז. אך מהו האושר, כיצד מגיעים אליו?

מעמד חברתי? כסף? רכוש? חברים? את כל זה הוא כבר תווה, אחרי כל זה הוא רץ כבר שנים. אדם מבוגר מכין כי כל אלו הם אובייקטים העומדים מחוצה לו ולא בהשגתם יגיע אל השלמות הפנימית – האושר.

העולם החיצוני מפתה אותנו ברגעים קטנים של אושר, באושר שלשם השגתו צריך לצאת מהמעגל היומיומי – "לטוס אל" – "לצאת ל..." אך הנפש יודעת כי האושר אינו חוויה רגעית בחיים ויותר מכך, האושר צריך לתפוס את מקומו בתוך החיים ולא מחוץ להם.

ח. האושר הנו חווית השלמות העצמית, שבה האדם מקיים שאיפת איזון והרמוניה בין כוחות הנפש השונים, בין המעגלים החברתיים, משפחתיים, אישיים ולאומיים שבקרבם הוא חי. התחושה כי החיים הם בעלי מגמה ומשמעות ודווקא בשל כך תובעניים וחפצי ביטוי, נותנת לאדם תחושה של תנועה, של התקדמות ושל יכולת לאחוז בהגה של חייו ולנווטם. אר-אז האושר לא יהווה מפלט של רגע בחיים הנכפים על האדם, אלא יהווה ציר מרכזי בחיים הנמשך לתוכיותם של חיי היום יום.

פעם נשאל אדם שחזר כתשובה (אך זהו קנה-מידה הנוגע לכל אדם דתי, הילוני וכו') מה השתנה בין לפני לאחרי והוא השיב: בעבר תמיד שאפתי לצאת. לצאת בערב, לצאת בסופי שבוע, לצאת לחו"ל, אך עתה טוב לי עם מה שאני עושה היום, עכשיו.

כל ההישגים החיצוניים של האדם ייבחנו בשאלה אם מהווים הם כלים ביד האושר, ליתר ביטוי וחיים של העולם הפנימי, או שמא מפריעים הם את החיים העצמיים.

איזהו עשיר – השמח בחלקו.

ט. את המתח הזה מתאר הרב קוק בתביעתו הפנימית:

אני צריך למצוא את אשרי בקרבי פנימה, לא בהסכמת הבריות ולא בשום קריירה איזו שתהיה.

נדמה לנו, לאחר נסיון חיים עשיר, שהסכמת הבריות והמעמד החברתי הם המספקים לאדם את תחושת הנוכחות בחיים – תחושת הקיימות, וממילא אושר, אך החידוש הוא שהאושר אינו טמון שם. האושר טמון בשלמות העצמית של האדם:

כל מה שאכיר יותר את עצמיותי. וכל מה שיותר אתיר לעצמי להיות מקורי ולעמוד על רגלי עצמי, בהכרה פנימית, הממוזגת מדיעה, הכרה, הרגשה ושירה, יותר יאיר לי אור ה'.

כל מה שיפנה האדם את מבטו פנימה וילמד את עצמו ואת כוחות נפשו, כך ישאף הוא יותר לבטא ולחיות דווקא אותם. או אז יחוש הוא את האושר משום שחיים שכל תוכנם הוא מאמץ אדירים להביא את נפשו אל ביטוי וגילוי, הם, בעצם העיסוק בהם, גורמים (כסימן אך לא כסיבה) אושר. או אז ימצא האדם את מקומו האמיתי בחברה בקרב הבריות:

ויותר יפותחו כוחותי להיות לברכה לי ולעולם.³

ניתוח דידיקטי – שלב א'

הדברים כתובים בצורת הרצאת דברים רציפה, ולאחר כל שלב, נעצור ונשתזר את השלבים הדידיקטיים-חינוכיים של מהלך הדברים. מטרת השתזר היא לעזור למחנך לגבש נקודות חשיבה מרכזיות בלימוד ובירור הנושא, כך שגם במידה שהדוגמאות תתחלפנה והסגנון ישתנה, ניתן יהיה לעקוב אחר החשיבה הרוחנית חינוכית של מהלך הדברים.

הגדרת המטרה :

בשלב ראשון – יש לשאול את עצמנו :

א. מהי נקודת המוצא – מהי המציאות שאנו מתמודדים אתה ?

ב. כיצד להגיע אל היעד – כיצד לגרום לשומעים לזהות את עולמם הפנימי כמרכיב המשמעותי ביותר לחייהם.

הכלים להגיע אל היעד החינוכי – לימוד שתי הפסקאות מדברי הרב קוק.

כאשר הדגש בלימוד הוא חשיפת חוויות ותחושות שכל אדם חש, ונסיון להגדירם ולהסבירם.

הלימוד יתבצע בשני שלבים : 1. ניתוח חוויה שלילית – עצב. 2. ניתוח חוויה חיובית – אושר. כאשר ההפנמה משני הכיוונים המשלימים זה את זה יכוונו את השומע אל מטרתנו.

הערה: במידה שלא נגענו בעולמו של השומע והוא לא הזדהה עם הנאמר, אזי החמצנו את הנדבך המרכזי של תוכן דברינו.

נשים לב! – אין כאן אמירה גרידא אלא תיאור חי של אותם רגעים על תחושותיהם.

ניתוח השלב על סעיפיו :

א. קריאת הפסקה

ב. תיאור רגעים מסוימים בחיי האדם שבהם הוא נתקף בעצב לא מוסבר.

ג. הניסיון של כל אחד מאיתנו לתרוץ תירוצי סרק ולא להתמודד עם השורש הרוחני של אותה תחושת עצב.

ד. שני הסעיפים הללו עסקו רק בדבר אחד – תיאור מצב נפשי – העיצובן.

ה. בסעיף זה עצרנו את תיאור הסיטואציה, וניסינו לנתח מדוע לא חי האדם בשלמות נפשית בחיי היומיום עד שהוא נזקק לרגעי העצבות שיזכירו את קיומה של נשמתו.

ו. הגדרת מעלתם של אותם רגעי עצבות. במבט חיצוני הם נתפסים כמיותרים ומפריעים לחיינו. אך מבט בוחן מוצא את חשיבותם הרבה.

ז. סיכום ניתוח החוויה השלילית – העצב, מתוך חזרה ללימוד סוף הפסקה בדברי הרב.

ח. ניתוח החוויה החיובית – האושר – מקורה ומשמעותה לחיינו.

ח. הגדרת האושר מתוך תיאור החוויות והתחושות, כך שתוחדר ההכרה כי האושר טמון בפנים ולא בחוץ.

ט. סיכום השלב בלימוד פסקה מדברי הרב בדבר האושר ודרכי השגתו.

אם נשים לב, נראה כי לא ניסינו לחדש בדברים שאינם ידועים, אלא בדיוק להפך! ניסינו להפנות את המבט להתרחשויות טריוויאליות בחיינו ולזהות מה עומד בשרשם. המונחים 'עצב' ו'אושר' שגורים על לשוננו אך אין אנו בודקים ומזהים מהי הנטייה הנפשית העומדת ביסודם.

כמו כן קיים ערך מוסף לכך שהתלמיד מרגיש כי המחנך מכיר ויודע לתאר את עולמו הפנימי, זוהי תחושה נפלאה לאדם לדעת כי "יש מי שמבין אותי", וממילא אתו הוא רוצה לצעוד.

הערה כללית – הדברים כפי שנכתבו, אינם דיון ולא בהכרח שהשומעים ישתתפו השתתפות מילולית פעילה, אך יש להכיר בכך כי לפעמים דברים היוצאים מן הלב, המתארים את הלב ותחושותיו, מסוגלים לחשוף את עולמו של השומע גם אם לכאורה הוא נראה לא פעיל.

שלב ב'

א. אדם שהגיע לתביעה הנפשית הזו, למצוא את אושרו בקרבו פנימה, להכיר את עצמו ולעמוד על כוחותיו הפנימיים, הרי זה נובע מכוח עצמיותו למחשבה, דיבור והתנהגות כאלה הנותנים ביטוי לעולמו הפנימי. עיקר הדגש בכלי הביטוי שלו יושם על היכולת לחיות את אישיותו העצמית, לתקשר אתה ולהיפגש עם העולם הסובב אותו.

הצעקות – במחשבה דיבור ומעשה, ההתבלטות החיצונית, יהיו זרים לו ורחוקים כרחוק מזרח ממערב. כל כולו יחפוץ להיות צנוע! להיות הוא עצמו נטו! הצניעות אינה מערכת חיצונית הנכפית על שאיפת החיים של האדם, אלא היא התביעה העצמית של הנפש להצליח לחיות את חייה בעצמיות ובעצמאות, ביושר ובאושר.

הצניעות היא זו המזכירה ומאפשרת לאדם להמשיך לשים דגש על הכוחות הנכונים בחייו, ולא לסטות אלי חוץ במקום שבו הוא אינו חי בעצמיותו.

ב.

מדת הצניעות גורמת טובות רבות בעולם. ומתוך כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל כיון שמיצר האדם וכתו החלש יגרמו לפרוץ במדת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחמרי. מדת האהבה והידידות. ככל הסימנים והדבורים הנוחים, היה ראוי להיות שוה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה.

הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים כי אם מפני התכלית הכללי והיפה.⁴

הרב קוק מדגיש כי מידת האהבה והידידות היתה ראויה להיות שווה בין המינים – זוהי דרך ארץ, זהו חפץ החיים הבסיסי, להיות טוב, נעים, קשור לבריות ואוהב את הבריות. אך האדם מודע לכוחות הנוספים בחייו – "יצר האדם וכתו החלש". אף כוחות אלו כוחות חיים הם, החפצים חיים, ואכן יקבלו את ביטויים בחיים – חיי המשפחה הטהורים. כוח חיים זה התובע את תפקידו, בפגשו במידת דרך-ארץ, יוצר מתח, מתח בין הפנים לחוץ, מתח בין הצורך להבליט את הנוכחות האישית ובין השאלה מה בדיוק יוכלט אם בכלל.

בדיוק בשלב זה באה מידת הצניעות ומעדנת את החיים, ומשליטה סדר והרמוניה בין כוחות הנפש – זוהי "התכלית הכללי היפה".

מי שמתחיל את לימוד נושא הצניעות בהלכות צניעות, עלול להתבלבל ולחשוב כי מקור הצניעות הוא "שנאה על המין", אכן מי שמתחיל את לימוד הצניעות ועבודת הנפש לאור שאיפת הנפש, מכיר בכך כי הצניעות, קרי: המבט הפנימי אל האישיות, דווקא היא מרבה ומאפשרת את התגלות החיים על פי טבעם העצמי. לפעמים אמירת שלום נשארת קרה ומנוכרת, ולפעמים אפשר להקרין הרבה חום, חשיבות ותשומת לב בשתיקה – הכל תלוי בעוצמת האישיות וחייה על-פי פנימיותה.

ג. הביטוי "התכלית הכללי היפה" מתבאר באופן נוסף. שאלת איזון כוחות החיים והוצאתם לפועל בשלמות, לא נמדדת על-פי האישיות הפרטית כי אם על-פי החברה כולה. אדם בודד יכול לטעון כי גדר צניעות כזה או אחר כלל לא מובן לו, משום שהוא חסר משמעות לגביו. אך הדברים אינם נבחנים כלפי אותו האדם כלבד, אלא כלפי כלל החברה שניזוקה מביטוי כוחות חיים לא מאוזן שכזה. (כולם

מדברים על כך שניתן להיות צנוע גם בלי הלכות צניעות, אולי נכון הדבר, אך אם הכל כה טוב וצנוע, מדוע כה רחוקים פני החברה מכך – הן ברמת הדיבור, הן ברמת ההתנהגות והן ברמת התשדורת והתקשורת).

ד. בתחילת דברינו תיארנו את מצבו של האדם באותה תקופה של עיצובן ומרירות כשהנשמה קוראת לאדם, למודעותו של האדם, לחזור ולהתוודע אליה. תיארונו מה שהוביל את האדם להתנהגות כזאת השמה דגש על עולמו החיצוני ולא על זה הפנימי. לאמיתו של דבר אותו תהליך מתרחש אף על חברה שלמה, ומטבע הדברים, תהליכים ציבוריים מקבלים עוצמות גבוהות.

חברה יכולה לאבד את עצמיותה, את ערכיה ואת תזון חייה. הקושי היומיומי של החיים הציבוריים שלנו, שכמעט אינם יודעים רגע של מנוחה, דוחף לעיתים את החברה לשכוח ולהתחבא כמעטפת של עיסוק בחיצוניות החיים ובקיום עצמי, תוך ניסיון מתמיד לבדר את החיים ולשמחם. תכניות עולות ויורדות מן המסך לא מתוך שיקול דעת ענייני-תוכני, אלא משיקולי רייטינג (הסכמת הבריות) בלבד. השאלה החינוכית מה נכון ומה ראוי, נדחקת מפני השאלה הכלכלית מה כדאי ומה רווחי. שאלת השלום הופכת להיות שאלת "לחיצת היד" במקום שאלת אומר החיים הלאומיים והיכולת לבטאו בחיים הפוליטיים-מדיניים. החברה מוצאת את סיפוקה וגאוותה על ההישגים החיצוניים, ומתוך תחושה של שובע עצמי מביטה בכוז ציני על כל ניסיון לגעת בעולם הפנימי – ציניות המאפשרת לאדם לברוח מן ההתמודדות מול האמת הפנימית של חייו הוא.

כאשר החברה כולה משדרת על תדר של חיצוניות, כשחשיבות דברים וערכם נמדדים לפי "מה יגידו" ומציאת-חן (תרבות הרייטינג), כאשר אי אפשר להעלות בכל דו-שיח שהוא טיעון עמוק וענייני הדורש ריכוז ומאמץ בהבנה והפנמה, אלא כל שיקול צריך להימדד בקנה מידה של קליטות ופופולריות, רק תוכן שנוגע למכנה המשותף הנמוך ביותר הוא "העובר מסך", ולמעשה רק הוא קיים, מה מתרחש אז בעולמו של האדם החי בחברה בעלת קודים כאלו?

ה. בדרך-כלל נשללת (כמעט) יכולת הבחירה בין חיים על-פי הקול הפנימי – קרי: צניעות, לבין חיים על-פי מציאת החן – קרי: בוטות ומשיכת תשומת לב.

האדם, מרגעי ילדותו, מתוך התבוננותו בחיים המתנהלים סביבו, ובנסיונו לקלוט וללמוד על סדרי העדיפויות של עולם המבוגרים "המבינים נכון את החיים", מתרגל לצורת חיים של הסחת דעת מעולמו הפנימי. הוא קולט את השדר כי אין זה נחשב במאוס – החברה מצביעה לכיוון גיבוריה והם הופכים להיות מורי הדרך בהתנהגותם, דיבורם ולבושם.

אך מהו הכיוון שאליו מכוונים אותם "גיבורים"? האם הם מצופים בגבורה של

השטחי, הנוצץ הריקני. במצב כזה אין לגיטימציה ואין עידוד לחיים פנימיים-רוחניים, מי שאינו מתבלט, זועק וצועק – אינו קיים. ואם האדם אינו מברר את קיומו כלפי פנים אז הוא מתפש להרגיש את קיומו כלפי חוץ – "אני בולט משמע אני קיים".

ו. בצורת חיים שכזאת, הדיבורים על חוסר צניעות והנסיונות לעורר לצניעות ולהתנהגות צניעותית נופלים על אוזן ערלה. עלולות להתקבל תגובות כגון: "מה עשיתי רע? מה לא בסדר?" אמירות אלו ייאמרו בתמימות אך מתוך אטימות לתדר הפנימי-רוחני של החיים. אך מצב זה מוביל להסתבכות ולהתבלבלות, וכל מעשה של מציאת חן והתבלטות ייתקל מיד באחד חזק ממנו, ואף הוא יגרוור תגובת נגד באירוע נוצץ יותר, וכך העולם הופך לריקני, מחניף וחסר עצמיות. זהו עולם הנגוע בגאווה עצומה – אותה התחושה שאין משהו מעבר לרגעי והנראה לעין, שהכל כבר קיים בדמיונו של האדם, ואין מה לפתח ואין לאן להתקדם. הניתוח החברתי-רוחני הזה נמצא בדברי הרב קוק בפירושו עין אי"ה העוסק בתיאור התנהגותן של בנות ישראל בפרט והחברה בכלל בדורות של ירידה מוסרית גדולה.

ז.

"ומשקרות עיניים" – דהו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן.

הקצוות פוגשות הן זו את זו. מתוך הגאווה העוברת כל גבול, המסכמת שכבר הגיע האדם למרום השלמתו עד שאיננו צריך עוד לבקש ולשאוף השלמה פנימית אמיתית, הנפש החופשת היטיב את התוכן הפנימי שלה, מרגשת מיד בריקניותה ואפסותה. שכיון שחסר לאדם אותו ותוכן החיים של חפץ ההתעלות, מפני ארסה של הגאווה, כבר אין לחייו שום תוכן. ולמלא את הריקניות הנוראה, מוכרחת היא למצוא את עולמה לא בקרבה פנימה כי אם בחוץ, במציאת חן הסביבה. נמצא, שההתגדלות הקיצונית שהיתה חפצה להתגדר בה, נהפכת לה לשפלות גדולה, עד שהיא חפצה להיות משועבדת למצב הנפש של הסובכים אותה, ותשתדל בייפוי חיצוני במדה מופלגת. ההשתדלות הזאת לא תשאר רק בגבול ההסכמה הלוקחת רק איזה זמן ואח"כ הרושם הולך לו, כי אם היא מטבעת עמוק יפה את המבוקש של ההתמכרות למצוא חן, עד שמלבשת את התנועות הטבעיות בזה הזרם. וזה הולך עד הקצה האחרון של אבידות העצמיות לגמרי ושל שפלות הנפש היותר קיצונית, עד שבהתפשטה כאומה מביא לה הרס גמור, שמביא אותה לידי התרוקנות פנימית ולידי שפלות נוראה, לבקש את כל כבודה ורוממותה רק בעין הזר ולא בתוכה פנימה. עד שנעשים סדרי פעולות החיים מכוונים אל התנופה החיצונית. ולא די בזה, כי אם עוד נבנית והולכת כזאת השיטה, השתדלות שפלה

להסב את העין החיצונית על אותו הייפוי הזר החיצוני שפארה בו את עצמה בלא דקדק ושכל. דהו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן.⁵

ח. לאחר לימוד הדברים הללו, נקל להבין כמה קשה לאדם הצנוע לחיות ולתקשר בתוך חברה כזו, שהרי מתקיים פה שיח בתדרים שונים לגמרי. אם אדם רוצה לחיות בתוך החברה הוא עלול למצוא את עצמו משנה את התדר ומתמכר גם הוא למציאת החן החיצונית ולהסכמת הבריות. אשר על כן, דווקא בעת כזאת, נדרש האדם לתעצומות נפש לברר את פנימיותו וממילא את תביעת החיים לצניעות, ולאחוז בגבורת הצניעות. בסופו של דבר הנפש המרגשת בריקניותה ואפסותה צמאה למגע אמת עם האדם הצנוע. הנפת דגל הצניעות אינה מהווה קריאת תיגר על שאלת צורת הלבוש בלבד, אלא על תפיסת חיים כוללת: האם המבט מרוכז פנימה ומתוכו אל החוץ, או שהמבט ממוקד במוחשי, בנראה לעין בלבד? האם האדם והחברה נאמנים לעצמיותם ולנפשם או שמא מציאת החן והסכמת הבריות עומדת כקנה מידה לקבלת החלטות וביצוען? כל זה מתברר דרך עבודת הצניעות. לפי הנראה, החברה מצפה לנו שנניף את הדגל הזה, ונשיב לעצמנו ולה את עצמיותנו ואת האוויר לנשימה, לנשמה חפצת חיים.

ניתוח דידקטי – שלב ב'

בחלק הראשון של דיונונו בחרנו שלא לעסוק בשאלת הצניעות, אלא להקדיש לה את הדיון במרכזיותו של העולם הפנימי נפשי של האדם.

בחלק השני עסקנו ביישום דרישת המודעות הפנימית וכביטויה, שהיא הנקראת צניעות – דהיינו חיים על-פי העולם הפנימי בנאמנות.

כמו כן עסקנו בתיאור רוחני של פני החברה, ובנסיון לזהות מהיכן נובע הקושי ולכוון את דרכי ההתמודדות.

א. לאור מה שנחשף בנפש בדיון עד כה, תעלה תביעה לצורת חיים שתבטא את עולם הנפש.

זהו שלב המעבר המאפשר הגדרה חדשה של המונח "צניעות" – לא כחוק חיצוני אלא כביטוי נפשי פנימי.

ב. לימוד הפסקה.

ג. ניתוח הפסקה תוך שימת לב למוקדה – הצניעות אינה הרחבה, אין מקורה שנאה לכוח כל שהוא או התעלמות ממנו, אלא היא הביטוי לסדר הנכון והראוי בין כוחות הנפש השונים.

נשים לב – מדוע מדגיש הרב כי "הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה..." מדוע הוא מתחיל בצורה שוללת?

הסיבה היא, משום שיש אנשים החושבים בטעות שזוהי סיבת הצניעות, ואיתם מתמודד הרב ומשנה את תפיסת עולמם. תפיסת "השנאה על המין", ההתרחקות ועשיית גדרים עלולה להזיק מתוך היותה יוצרת תחושת ריחוק. אולי תלמידינו הנם בעלי תפיסה כזו...

ד. בשלב זה אנו עולים מדרגה בהסברה, ומנסים לנתח את אופיה של החברה החיה בריחוק ובניכור חיצוני.

חשיבות מהלך זה היא באפיון צורת ההתמודדות, וההבנה כי הקריאה לצניעות היא קריאה לשינוי תדרים כללי בצורת ההתנהגות, הן של היחיד והן של החברה.

ה. בסעיף הקודם תיארנו את פני החברה, כעת אנו מתארים מה מתרחש בעולמו של היחיד החי בחברה כגון זו משחר ילדותו.

באילו הנחות יסוד הוא נתון, עם אילו קשיים רוחניים-חינוכיים עליו להתמודד?

ו. כאן אנו מחברים בין האפיון של החברה לבין חיי הצניעות שעליהם דיברנו.

כל עוד לא נחיה את הצניעות במובנה השלם והגדול, נהיה נתונים לעימות מתמיד ובלתי פתיר בין החוקיות (דהיינו הנהגות הצניעות) לבין ההתנהגות החברתית הנורמטיבית, ובדרך כלל ההתנהגות והנורמות ינצחו את החוקיות במאבק על הבכורה.

אך כשנחיה את הצניעות במובנה השלם, נוכל להתוות כיוון לחיים מלאים שבהם 'החוק' 'והמעשה' יהיו ביטוי נאמן לעולמו הפנימי, 'ומשנת הצניעות' תהפוך לאלטרנטיבה מאירה לצורת חיים של חוץ, מציאת חן, ואובדן עצמיות.

ז. לימוד הגמרא במסכת שבת ודברי הרב קוק בעין אי"ה.

ח. סיכום הדברים כאשר הדגש מושם על גודל האתגר העומד לפנינו.

לא קריאה לצורת חיים איכותית גרידא, אלא קריאה למהפך בראיית החיים עצמם, להפוך את מוקד התנהלותם ולהכניס סוף סוף את החיים הביתה-פנימה, מההסתבכות החיצונית.